

Thomaskerk te Katlijk

Geschiedenis

De geschiedenis van Katlijk gaat terug tot in de 13 eeuw; het bestond uit verschillende streken gelegen ten noorden van het riviertje *de Tsjonger*. Het is bekend dat er in 1254 een kapel stond, waarna zich langzaam een buurtschap vormde. In 1525 kreeg het buurtschap een eigen kerk, de *Thomastsjerke*, waardoor het een dorp werd. In 1978 werd de bodem onder de kerk onderzocht door de *Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* en daarbij bleek dat de verhevenheid waarop de kerk gebouwd is geen terp is maar een bult vast veen; een overblijfsel van het veenpakket dat in de omgeving reeds lang is verdwenen, hetzij door afgraving, hetzij door omploegen ter wille van de landbouw. Men had verwacht onder de huidige kerk de sporen van een ouder gebouw aan te zullen treffen omdat de parochie Katlijk reeds in de middeleeuwen bestond. Dit bleek echter niet het geval te zijn. Het is mogelijk dat van de voorganger van de huidige kerk geen sporen zijn gevonden omdat deze van hout gebouwd was. Maar er is ook een andere mogelijkheid: in de middeleeuwen zijn verschillende Friese streekdorpen in de veengebieden aan het schuiven gegaan. Als de ontginning van het veen in een bepaald gebied een eind gevorderd was kwam het nieuw gewonnen land soms zo ver van de boerderijen te liggen dat het de voorkeur verdiende het hele dorp een paar kilometer op te schuiven. Meestal brak men ook de kerk af om hem elders weer op te bouwen zodat hij weer midden in de gemeenschap stond. Dit zou ook kunnen verklaren waarom men op de huidige plek niets terug gevonden heeft van de Kapel.

Exterieur

Zoals genoemd, werd omstreeks 1525 een kerk gebouwd, een *zaalkerk* in de laat-gotische stijl. Er kwam geen toren bij; die kon de dun bevolkte gemeenschap zich waarschijnlijk niet permitteren. Wel is er een klokkenstoel bij de kerk geplaatst. De kerk is opgetrokken uit rooswinkels, een steensoort die gedurende de eerste helft van de 16de eeuw de kloostermoppen verdrong.

De westgevel, die in de 17de eeuw werd vernieuwd, heeft aan de ene zijde een overhoeks geplaatste steunbeer en aan de andere kant een hoekpenant. Tegen de gevel staan ook twee steunberen en in het muurvlak ertussen staat een rondboogvenster. Op de overgang naar de geveltop loopt een eenvoudige fries en de geveltop is met beitelingen afgewerkt en kreeg schouders. De zuidelijke en noordelijke muren zijn in zes traveeën verdeeld door stevige steunberen. Om en om staan in de vakken grote rondboogvensters. Deze zijn pas in de 18de eeuw aangebracht. Waarschijnlijk hebben er meer vensters gezeten, getuige de tweeledige nissen die in de sluitmuur in het koor en in de eerste en derde travee van de noordmuur zitten. Het koor is driezijdig gesloten; in de sluitmuur zit onder de genoemde nis nog een kleinere. In dat nisje werd een dodenlicht geplaatst; een lichtje in een lantaarn dat de boze geesten op een afstand moest houden. Dit alles zorgt voor een karakteristiek aanzien van de kerk.

Interieur

De kerkruimte is overdekt met een tongewelf met daaronder zware houten trekbalken. Deze balken hebben snijwerk op de sleutelstukken met een laatgotisch motief. De kerk bezit een 17de eeuwse preekstoel, volgens Friese trant gesneden met gecanneleerde ionische zuilen op de hoeken en met boogvormige omlijsting rond de panelen. Tegen de pui onder de orgelgalerij staan twee overhuifde en door driehoekige frontons bekroonde herenbanken. De vloer is belegd met estriken. Aan de *koormuur* hangt een 18de eeuwse psalmbord. In de zuidwestmuur van het koor is een rechthoekige nis aangebracht die vermoedelijk een liturgische functie heeft gehad tijdens de katholieke eredienst. Dergelijke nissen dienden met name voor het opbergen van het liturgisch vaatwerk, zoals de kelk, de ciborie en het wierookvat. De brede korfbogige nissen aan weerskanten van de preekstoel, zijn waarschijnlijk louter als ornament bedoeld en om steen uit te sparen.

Orgel

Het hedendaagse orgel werd voor de kerk van Katlijk gemaakt en laat meer binding met de geschiedenis zien. Het minuscule orgeltje is geplaatst op een galerij boven de ingangsdeur en is een werkstuk van orgelmakerij *Mense Ruiter* te Zuidwolde uit 1982. Ook daar valt heel goed muziek op te maken.

Dispositie: Manuaal: Holpijp 8 vt, Prestant 4 vt, Octaaf 2 vt, Cornet disc. 2 sterk.

Klokkenstoel

Het is niet bekend wanneer de klokkenstoel - gebeurtenissen van vreugde en verdriet moesten immers wel met kloggelui aangekondigd worden - bij de kerk is geplaatst. Wel is bekend dat er twee klokken in hingen die in 1752 door *Cyprianus Crans Jansz.* te Amsterdam werden gegoten. Omstreeks 1930 is de klokkenstoel geheel vernieuwd. Hij is echter niet meer op het kerkhof maar direct ernaast geplaatst. Onder het met pannen bedekte zadeldak hingen tot 1943 de oude klokken.

Deze werden in de oorlog geroofd. In 1952 kwamen er twee nieuwe. De klokken worden niet alleen gebruikt voor het beluiden van vreugdevolle en verdrietige gebeurtenissen, maar worden ook gebruikt om een oude traditie in ere te houden.

Elk jaar vindt van 21 december tot 1 januari het *Sint Thomasluiden* plaats om, in de periode dat de dagen het kortst zijn, de boze geesten te verjagen. Men heeft niet altijd positief tegenover deze traditie gestaan. Zo werden op 22 dec. 1893 op last van het gemeentebestuur van Heerenveen de beide klepels verwijderd om het luiden tegen te gaan. Maar het volk hing er zolang twee boekweitslepers in en luidde er dapper op los. Een andere traditie, het *midwinterhoornblazen*, kan men ook rond de Kerstdagen in Katlijk beluisteren.

Op 16 september 1975 werd de kerk overgenomen door de Stichting *Alde Fryske Tsjerken*. In de jaren 1977/78 is de kerk gerestaureerd. Bij de restauratie stond voorop dat het gebouw zoveel mogelijk zijn oude karakter moest behouden. Binnen de kerk werden de werkzaamheden toegespitst op een zo veelzijdig mogelijk gebruik. Onder andere werden een kleine vergaderzaal met pantry en een toiletruimte aangebracht. De banken werden vervangen door stoelen en de preekstoel kreeg haar oude plaats terug aan de zuidmuur. De kerk wordt gebruikt voor de eredienst en culturele manifestaties. Een plaatselijke commissie zorgt voor het beheer.

Literatuur:

- Dr. R. Steensma. "De middeleeuwse kerk van Katlijk"
- S. ten Hoeve. SAFT
- P. Karstkarel. "Alle Middeleeuwse Kerken"
- S.J. van der Molen en Dhr. P. Vogt. 'De klokkenstoelen van het noordererf'.

februari 2015, Sytske Kooij – Jacobsma

Adres Thomaskerk: Kerkelaan 20, 8455 JR Katlijk